

UNIVERSITATEA BABEȘ BOLYAI CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISIDOR TODORAN”

Iisus Hristos în lumina textului imnului din Filipeni 2, 5-11
Analiză exegetică și teologică

- TEZĂ DE DOCTORAT -

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:

Pr. Prof. Univ. Dr. Stelian TOFANĂ

DOCTORAND:

Pr. Teodor Cristian ȘTEFAN

CLUJ-NAPOCA

2023

CUVINTE CHEIE: imn hristologic, chenoză, filipeni, preînălțare, numele lui Iisus

CUPRINS

ABREVIERI 5

PRELIMINARII 8

1. INTRODUCERE 8

2. METODOLOGIE 10

3. STRUCTURA TEZEI 12

4. STADIUL ACTUAL AL CERCETĂRII 14

4.1. Literatura de specialitate internațională 14

a. Lucrări de specialitate și motivația selectării lor 14

b. Comentarii din secolul al XIX-lea 19

c. Comentarii de secol XX și din modernitate 19

4.2. Literatura română de specialitate 24

5. LITERATURA PATRISTICĂ 26

PARTEA I

I. FILIPENI 2,5-11: ASPECTE ISAGOGICE 27

1. TEXTUL ORIGINAL ȘI VARIANTE DE TRADUCERE 27

2. STRUCTURA PERICOPEI 31

3. AUTORUL EPISTOLEI CĂTRE FILIPENI. AUTENTICITATEA TEXTULUI IMNULUI. 34

4. DIMENSIUNEA TEOLOGICĂ ȘI CARACTERUL IMNIC AL TEXTULUI 36

II. ORIGINEA TEXTULUI: CONTEXTUL ISTORIC, SOCIAL ȘI RELIGIOS 43

1. CONTEXTUL REDACTĂRII ȘI PROVENIENȚA 43

2. COMUNITATEA DIN FILIPI ȘI EPISTOLA ADRESATĂ EI 48

2.1. Fundalul istoric 51

2.2. Sf. Apostol Pavel și comunitatea din Filipi 53

2.3. Motivul redactării	56
2.4. Integritatea epistolei	57

PARTEA A II-A

III. EXEGEZA TEXTULUI FILIPENI 2,5-11 61

1. „ΦΡΟΝΕΪΤΕ” ȘI IMNUL EPISTOLEI	61
2. HRISTOLOGIA IMNULUI	64
2.1. Pre-existența și veșnicia lui Hristos	64
<i>a. Rolul și semnificația termenului „μορφῆ”</i>	64
<i>b. Termenul „ὑπάρχων” în lumina pre-existenței lui Hristos</i>	69
<i>c. Analiza și implicațiile termenului „ἄραγγμόν”</i>	71
2.2. Dimensiunea chenotică a întrupării lui Hristos	75
<i>a. Interpretarea termenului „ἐκένωσεν” în lumina întrupării lui Hristos</i>	75
<i>b. Supunerea lui Iisus și egalitatea cu Tatăl</i>	84
<i>c. Smerenia lui Iisus și moartea pe cruce</i>	88
2.3. Preînălțarea și mărturisirea numelui lui Hristos	95
<i>a. „ὑπερύψωσεν” și încununarea lucrării răscumpărătoare</i>	95
<i>b. Dăruirea numelui lui Iisus de către Tatăl</i>	100

PARTEA A III-A

IV. TEOLOGIA TEXTULUI FILIPENI 2,5-11 109

1. IDENTITATEA DIVINO-UMANĂ A MÂNTUITORULUI	109
1.1. Teologia termenului „ἄραγγμόν” privind persoana divino-umană a lui Hristos	109
1.2. Iisus Hristos și legătura dintre „YHWH” și „Kyrios”	112
<i>a. Umanitatea lui Iisus și comuniunea cu Dumnezeu</i>	112
<i>b. Divinitatea lui Iisus și comuniunea cu făptura umană</i>	118

1.3. Conlucrarea celor două firi în Hristos	122
2. PERSPECTIVA SOTERIOLOGICĂ A CHENOZEI ȘI A PEAÎNĂLȚĂRII	125
3. CHENOZA ÎN VIZIUNEA PATRISTICĂ	135
4. TEOLOGIA NUMELUI DĂRUIT LUI IISUS	142
4.1. Perspective teologice asupra expresiei „întru numele lui Iisus”	142
4.2. Rugăciunea în numele lui Iisus	146
5. HRISTOS ÎN CONDUITA CREȘTINĂ	150
5.1. Armonia vieții creștine după modelul lui Hristos	150
<i>a. A gândi „ca Hristos” sau a gândi „în Hristos”</i>	150
<i>b. Viața omului în Hristos</i>	153

CONCLUZII 156

1. SINTEZA PRINCIPALELOR CONCLUZII	156
2. RELEVANȚA CONTRIBUȚILOR ÎN DOMENIUL DE CERCETARE	163
3. SUGESTII DE CERCETARE ULTERIOARE	166

BIBLIOGRAFIE 168

EDIȚII ALE SFINTEI SCRIPTURI 168

DICȚIONARE 169

COMENTARIILE BIBLICE 170

a) Patristice 170

b) Moderne 170

LITERATURĂ PATRISTICĂ 174

LUCRĂRI DE SPECIALITATE 176

STUDII ȘI ARTICOLE 181

REZUMAT

Lucrarea de față se concentrează asupra pasajului cuprins în versetele 5-11 din capitolul al 2-lea al *Epistolei către Filipeni* și pe modul în care învățătura despre Persoana divino-umană a Mântuitorului nostru Iisus Hristos este reflectată în acest loc. Din cele mai vechi timpuri ale cercetării biblice, acest pasaj a fost subiectul a numeroase studii și interpretări. Atât pentru creștinii din Biserica primară cât și pentru cei din veacurile următoare, această pericopă a fost o mărturie puternică pentru susținerea și definitivarea învățăturilor privind Persoana Mântuitorului, în special aspectele legate de umanitatea și divinitatea Sa. Sf. Grigorie de Nyssa apreciază că prin intermediul acestor cuvinte Sf. Pavel arată că „*tot ceea ce este Tatăl este și în Fiul*”¹ iar Eusebiu de Cezareea spune că „(Sf. Apostol Pavel) l-a recunoscut pe Hristos și pe nimeni altul ca fiind Fiul lui Dumnezeu. Trupul pe care Hristos l-a preluat a fost numit „forma unui rob” și „Fiul omului.” Dar în ceea ce privește acea naștere care, necunoscută tuturor, era de la Tatăl și înainte de toate veacurile, El era Fiul lui Dumnezeu.”²

Cercetarea de față este împărțită în patru capitole principale, precedate de partea de preliminarii și urmate de capitolul dedicat concluziilor. În cadrul acestei lucrări se dorește a fi realizată o abordare cuprinzătoare a modalităților prin care pasajul din *Filipeni 2,5-11* poate contribui la aprofundarea și fundamentarea învățăturilor privind Persoana divino-umană a Mântuitorului Iisus Hristos. Prin acest studiu ne dorim prezentarea subiectului menționat având deosebită grijă asupra contextului în care acest text a fost redactat și receptat, asupra modalităților în care studiul exegetic și teologic pot contribui la prezentarea unei viziuni pertinente și bine argumentate cât și asupra principalelor direcții de interpretare patristice și moderne.

Pasajul din cadrul *Epistolei către Filipeni* cuprins în capitolul al doilea versetele 5-11 poate fi receptat ca un imn hristologic. Deși argumentele care stau la baza acestei afirmații nu sunt cu totul de necontestat, totuși putem spune că ele sunt mai mult decât plauzibile și prezintă mai mult sens decât teoriile care susțin contrariul.

Ralph Martin, mergând pe teza propusă inițial de Lohmeyer, demonstrează că această pericopă este structurată într-o formă ritmică evidentă și că limbajul folosit pare a avea un

¹ M. J. EDWARDS, *Galatians, Ephesians, Philippians*, (Ancient Christian Commentary on Scripture, 8), InterVarsity Press, Downers Grove, 1999, p. 237.

² M. J. EDWARDS, *Galatians, Ephesians, Philippians*, p. 239.

caracter liturgic³. Din acest punct de vedere pare firesc să considerăm la rândul nostru că dovezile de care dispunem, inclusiv posibila încadrare în strofe și prezentarea adăugirilor pauline propusă de Pr. Vasile Mihoc⁴ încadrează într-un mod cât se poate de natural acest text în registrul imnelor nou testamentare.

Referitor la autorul acestui text este dificil să ne pronunțăm având în vedere că atât teoria provenienței ante-paulină cât și cea paulină sunt susținute de argumente solide. Dacă acest imn provine din cadrul Bisericii primare atunci sunt justificate câteva aspecte contextuale curioase cum ar fi prezența mai multor „hapax legomena” dintre care unele nu mai apar niciodată în cadrul Noului Testament, evidenta diferențiere de cadrul discursului contextual, lipsa anumitor idei specifice Sf. Apostol Pavel ș.a.m.d.. Cealaltă variantă explică alte curiozități cum ar fi decizia autorului de a nu face nici o trimitere prin care să semnalizeze introducerea unui text străin după cum îi este obiceiul sau impresionanta continuitate tematică pe care o are acest pasaj încadrându-se atât de bine în explicarea și evidențierea temelor unității și smereniei despre care autorul vorbește. În concluzie, inclinăm spre varianta originii pre-pauline justificând că textul prezintă trăsături evidente poetice și că există numeroase diferențe lingvistice care nu sunt obișnuite pentru Sf. Pavel.

Versetul 5 este puntea de legătură dintre imnul hristologic și restul epistolei. Verbul „φρονεῖτε” care se traduce în mod obișnuit ca „gândiți”, nu se referă doar la un proces mental, el implică de asemenea o atitudine sau un comportament în conformitate cu gândirea la care face referire. Nu este o chemare la un act izolat, la o privire diferită de moment ci are conotații mai largi, incluzând preocuparea și respectul constant pentru chemarea la care face referire.

Rolul comunității și al individului în înțelegerea și implementarea acestui mod de gândire are un aspect dual: el trebuie perceput și din punct de vedere comunitar cât și individual. Acest mod de gândire trebuie realizat la nivel individual, înainte de a fi exprimat în relațiile comunitare.

Varietatea interpretărilor pentru expresia „în Hristos Iisus” se reduc la două abordări principale. Pe de o parte, expresia se poate referi la modul de gândire al lui Hristos, pe care credincioșii ar trebui să-l adopte. Pe de altă parte, ea ar putea face referire la responsabilitatea

³ David A. BLACK, „The Authorship of Philippians 2:6-11: Some Literary-Critical Observations”, *Criswell Theological Review*, II, 2 (1988): 269-289.

⁴ Vasile MIHOC, „L’hymne christologique de l’Épître aux Philippiens dans son contexte (Phil 1,27-2,18)”, în Paolo Lunardon (ed.), *Per me il vivere è Cristo (Filippesi 1,1 – 3,21)*, Benedictina, Roma, 2001, p. 102.

comunității de a se comporta demn ca oameni care trăiesc „în Hristos”. Întreaga conduită creștină ar trebui motivată de lucrarea de răscumpărare a lui Hristos, iar credincioșii ar trebui să-și tragă puterea și exemplul din aceasta. Acest „gând” nu este doar un imbold de moment, ci mai degrabă o atitudine de viață, care se reflectă prin smerenie și prin căutarea binelui celuilalt.

Analiza meticuloasă a termenului grecesc „μορφῆ” în contextul descrierii naturii divine a lui Hristos dezvăluie complexitatea și ambiguitatea lingvistică reliefată în multitudinea de studii disponibilă pentru acest subiect. În lucrarea de față am pus accentul nu doar pe interpretarea literară, ci și pe perspectiva filosofică, arătând că μορφῆ are conotații care merg dincolo de apariția fizică sau de formă. Caracterul special al acestui termen face posibilă trimiterea la însăși esența sau natura unei entități, un sens mai adânc care se apropie de conceptul de οὐσία sau ființă. Aceasta ar putea însemna că, atunci când se referă la Hristos, μορφῆ sugerează împărtășirea naturii divine, și nu doar o reprezentare vizuală sau formală a acesteia.

În concluzie, interpretarea termenului μορφῆ în contextul descrierii lui Hristos ca fiind „în forma lui Dumnezeu” și ulterior „în forma unui rob” este crucială pentru înțelegerea concepțiilor despre natura și identitatea lui Hristos. Sensul acestui cuvânt, așa cum a fost interpretat în analiza de mai sus, îl prezintă pe Hristos nu doar ca o manifestare vizuală a lui Dumnezeu sau ca un simplu reprezentant al divinității, ci ca având însăși ființa sau natura divină. În același timp, Întruparea Sa este prezentată nu doar ca o schimbare exterioară sau simbolică, ci ca o asumare autentică a acestei naturi. Prin urmare, în acest sens, interpretarea termenului μορφῆ oferă o perspectivă extrem de valoroasă asupra concepției Sf. Pavel despre identitatea lui Hristos și despre taina Întrupării Sale.

Analiza termenului „ὑπάρχων” evidențiază forma de existență continuă și neîntreruptă a lui Hristos ca „fiind din fire Dumnezeu”. Aceasta implică nu numai pre-existența lui Hristos, dar și veșnicia Sa. Folosirea lui ὑπάρχων în loc de verbul grecesc mai obișnuit „εἶμι” (a fi), pune în evidență ideea de continuitate, mai degrabă decât doar existența în sine. Acest detaliu lingvistic relevă că Întruparea nu înseamnă că Hristos renunță la divinitatea Sa sau încetează temporar să fie Dumnezeu, ci că Întruparea este prezentată ca punctul de plecare în care Persoana Sa primește nu doar trăsăturile firii umane ci însăși umanitatea în deplinătatea ei, devenind om adevărat și continuând să existe în același timp ca Dumnezeu adevărat.

Tot în versetul 6 se află un termen unic în scrierile nou testamentare și deosebit de rar în literatura de limbă greacă: ἀπραγμὸν. Există un mare număr de posibile interpretări, făcând

procesul de receptare și interpretare a textului dificil. Sf. Ioan Gură de Aur arată că în acest mod este exprimat faptul că Hristos deși era egal cu Tatăl și întru toate asemenea Lui, alege să se facă om și să se smerească pentru binele umanității. Această perspectivă contrazice viziunile eretice care s-au cristalizat în timp, precum cele ale lui Arie, care susținea că Hristos este prima făptură a lui Dumnezeu și nu egal cu Tatăl.

Mai multe direcții de interpretare sunt menționate în literatura modernă, fără a se ajunge la un consens clar. Acestea includ mai multe propuneri după cum urmează: 1) Iisus era egal cu Dumnezeu înainte de întrupare 2) a renunțat la această egalitate pentru a deveni om 3) a obținut egalitatea cu Dumnezeu prin moarte și înviere.

Concluziile noastre gravitează în jurul faptului că Iisus avea o egalitate reală cu Dumnezeu înainte de întrupare și că a văzut această egalitate nu ca ceva de apucat sau deținut prin forță, ci ca o oportunitate de a folosi ceea ce este al Său pentru binele umanității. De asemenea, El nu a căutat să se folosească de acest statut pentru a evita întruparea și sacrificiul de Sine, ci a ales să se smerească prin Întrupare, pentru a deveni Mijlocitor între Dumnezeu și oameni. Interpretarea lui Hoover sugerează că moartea lui Iisus a fost un act deliberat de sacrificiu de Sine, un act divin de dăruire de Sine, care a dezvăluit adevărata natură a iubirii lui Dumnezeu pentru umanitate. Hristos prin jertfa Sa a restabilit relația umanității cu Dumnezeu, devenind un model demn de urmat pentru întreaga făptură.

Însuși Hristos, Fiul lui Dumnezeu, se deșertează (se golește de Sine), luând chipul unui rob și se face asemenea oamenilor, devenind astfel om. Cu alte cuvinte, Hristos, care este una cu Tatăl în dumnezeire, și-a limitat manifestarea slavei divine, acceptând granițele umanității. Așadar, Însuși Fiul lui Dumnezeu se lasă înstrăinat de propria Sa slavă, fără a-și pierde însă identitatea divină, pentru a se apropia de suferințele și nevoile umanității. Golirea de sine a lui Hristos nu înseamnă pierderea divinității Sale sau renunțarea la natura divină. Prin această chenoză, Hristos își manifestă divinitatea într-un mod umbrit și alege să înfrunte suferința și moartea fără să se folosească de puterea Sa pentru a restabili relația cu Dumnezeu a făpturii umane dar și pentru a o elibera de păcat.

Această viziune este fundamentală în analiza modului în care Hristos s-a manifestat în lume, cum a ales să se întrupeze și să trăiască printre noi. În același timp, ne arată modelul pe care Hristos îl propune pentru viața tuturor celor care cred în El, model pe care Sf. Pavel îl prezintă prin acest minunat imn: o viață de smerenie, de renunțare la sine, de iubire altruistă și de devotament față de binele altora.

În mare măsură, în cadrul v. 8 găsim o explicație cuprinzătoare a ceea ce înseamnă smerenia lui Hristos și modul în care Sf. Pavel o prezintă ca model de urmat pentru credincioșii din Filipi. Am văzut că pronumele reflexiv „S-a smerit pe Sine” arată că tot ceea ce a făcut Hristos a fost un act voluntar, acceptat în deplină autoritate. Este o mare diferență între a primi cu răbdare ceea ce ești obligat oricum să primești pentru că nu ai posibilitatea să schimbi lucrurile și a primi cu răbdare și dragoste ceea ce ai putea evita dacă ai vrea să îți cauți propriul interes.

Preaînălțarea este mai mult decât o răsplată pentru jertfa lui Hristos pe cruce, ea este încununarea întregii vieți trăite în perfectă ascultare față de Dumnezeu și în serviciul celorlalți. Este aprobarea divină a modului în care Hristos a trăit ca om, demonstrând relația profundă și intimă dintre divinitate și umanitate prin Hristos.

Examinând contextul și conotațiile acestui nume, textul sugerează că Iisus este asociat cu numele „κύριος” în sensul echivalentului pentru YHWH și că aceasta este demnitatea pe care o primește prin preaînălțare. Acest nume fiind deasupra tuturor numelor, nu poate fi atribuit unei creaturi, ci doar Creatorului. În plus, numele presupune o stăpânire universală, un atribut ce revine doar divinității.

Însemnătatea dăruirii numelui lui Iisus, de către Tatăl, și demnitatea conferită o dată cu aceasta, arată conlucrarea dintre cele două firi, unde natura umană a fost ridicată la deplina ascultare și supunere față de Dumnezeu iar natura divină a fost coborâtă sau „deșertată” până în punctul în care conlucrarea dintre cele două să atingă cel mai înalt nivel.

Fără nici un dubiu imnul hristologic din Filipeni rămâne un text cu greutate pentru cercetarea biblică și pentru învățătura de credință privind Persoana Domnului nostru Iisus Hristos. În numai șase versete acest pasaj reușește să încadreze teme vaste despre lucrarea lui Hristos, despre divinitatea și umanitatea Sa dar și să ofere o pildă deosebită pentru toată suflarea creștină.

Interpretând rezultatele acestei lucrări, putem deduce că avansul în metodologiile moderne de cercetare oferă oportunități deosebite pentru înțelegerea mai profundă a textelor biblice, chiar și în cadrul tradiției patristice consacrate. În lucrarea de față am încercat să integram elemente din instrumentarul de studiu contemporan în scopul de a pune în valoare interpretările patristice și cercetarea biblică Răsăriteană.

În cazul specific al pasajului din *Epistola către Filipeni 2,5-11*, susținem ideea că pericopa poate fi interpretată ca un imn hristologic. Deși există și argumente împotriva acestei

teze, plauzibilitatea și coerența argumentelor în favoarea ei ne fac să subscriem în această direcție.